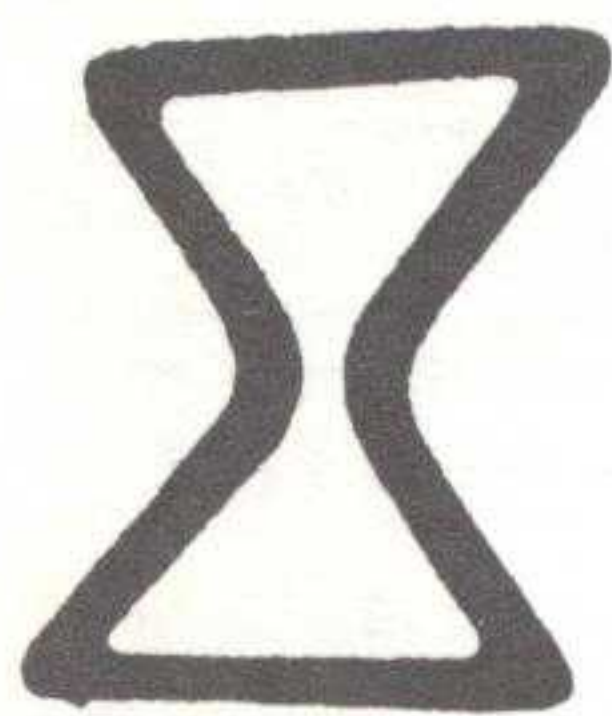

de Zandloper

periodieke uitgave van de
Vereniging "Oud-Ede"
verschijnt elk kwartaal

14e JAARGANG - nr. 1

MAART 1986

Museum Oud-Ede: Tentoonstelling "Versierde Paaseieren"
van 24 maart t/m 13 april 1986

ALLES VOOR DE DOE-HET-ZELVER

* Hout

* Board

* Triplex

* Schroten

* Wandplaten

* Deuren

* Draadmateriaal

* Keukens

* Kasten

* Gereedschap

* IJzerwaren

* Verf (Vervetal)

* Schildersgereedschap

* Wandweefsel

* Schuimvinyl

* Rambe assortiment

* Autolakken

* Beitsen, lakken, lijmen enz. enz.

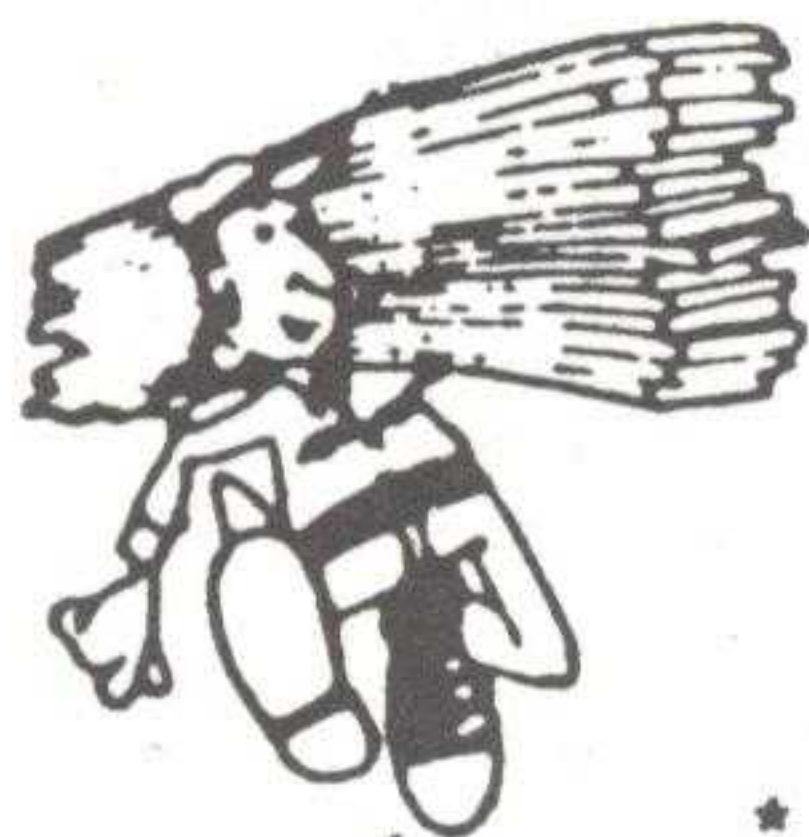
Hout voor jong of oud voor groot of klein

daarvoor

moet u

* Wij geven U een
deskundig advies

* Bezorgen
gratis

DOE HET ZELF MARKT

bij

Elbert

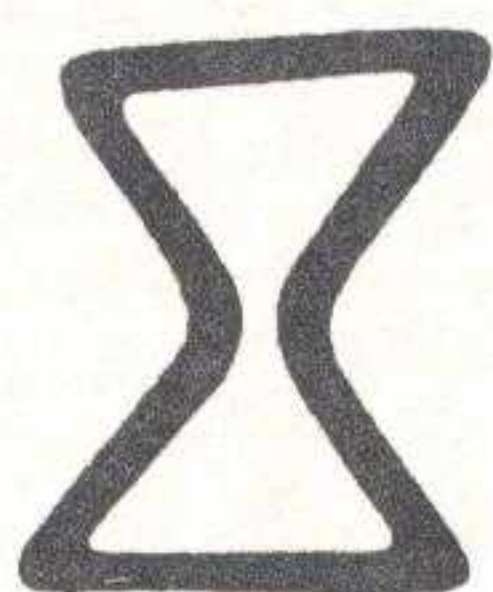

Jansen

zijn

KOLKAKKERWEG 65 - 67

EDE tel. 08380 - 11680

de zandloper

periodieke uitgave van de Vereniging "Oud-Ede"

14e JAARGANG - nr. 1

MAART 1986

DAGELIJKS BESTUUR VERENIGING "OUD-EDE"

- voorzitter Drs E. Broekhuis, Nwe Kazerneln 85, 6711 JK Ede.
tel.: 11916.
- sekretaris E. Hendriksen, Gr Bentinck-
ln 22, 6712 GT Ede.
tel.: 11229.
- penn.mr T. Hylkema, Bremln 42,
6713 EB Ede. tel.: 18808
- ERE-LEDEN H.W. Oldenhof
G.W. Bos

AFGEVAARDIGDEN van de VERENIGING

- Stichting Ir J. Ubbels, v Irhovenln 9
Tegelmuseum 6711 MN Ede.
- Monumenten- JJG vd Pol, Burg Prinsln 26
Commissie 6711 KD Ede.

MUSEUMADRES Museum Oud-Ede, Museumpln
5-7, 6711 NA Ede
tel.: 19554.

CONTRIBUTIE Min. f 15,- per jaar, te
storten op giro 3534268 van
de penningmeester Ver. Oud-
Ede te Ede.

REDAKTIE van het blad "DE ZANDLOPER"

HJ Nijenhuis, Molenstr 101,
6712 CT Ede. tel.: 16838.

J. Das, Weerdenstein 205,
6714 CP Ede. tel.: 39391.

P. Meerdink, p/a Gemeente-
huis, afd. Archief, Ede.

eindred., SJ Ouwendijk, Annadaal 22,
opmaak en 6715 JA Ede. tel.: 33089.
lay-out

VERANTWOORDING VOOR GEPUBLICEER- DE TEKSTEN

De redactie van De Zandloper is
u zeer erkentelijk voor al uw
bijdragen in de kopy.

De verantwoordelijkheid voor de
inhoud van historische en tech-
nische gegevens blijft echter
uitdrukkelijk voorbehouden aan
de inzender van de kopy.

De redactie kan eveneens geen
verantwoording op zich nemen
voor het eventueel niet vermelden
van de bron, etc., bij het
plaatsen van stukken en/of arti-
kelen, welke zijn ingezonden.

OVERNAME VAN ARTIKELEN UIT "DE ZANDLOPER"

Gehele of gedeeltelijke overna-
me van artikelen uit dit blad
is alleen toegestaan na toestem-
ming van de redactie.

LIDMAATSCHAPKAARTEN en MUSEUM- JAARKAARTEN

Lidmaatschapkaarten van leden
der Vereniging of Museumjaar-
kaarten kunnen tijdens de ope-
ningsuren worden afgehaald aan
de balie van het Museum.

KOPY voor DE ZANDLOPER

Kopy voor het eerstvolgende num-
mer van De Zandloper graag in-
zenden aan de redactie, p/a
Museumplein 5-7 te Ede
en wel vóór:

15 mei 1986

OPENINGSTIJDEN MUSEUM OUD-EDE

ma t/m vr 10-12 en 14-17 uur

JAARVERGADERING VERENIGING OUD-EDE op 29 april 1986 in gebouw "Ons Huis"

----- Aanvang: 19.30 uur. -----

Noteert u deze datum vast in uw agenda! Deze en ondervolgende publicatie geldt voor u tevens als uitnodiging.

Om onnodige portokosten te besparen en uw jaarcontributie niet onnodig te moeten verhogen, nodigen wij u altijd uit via een publicatie in ons blad De Zandloper.

het bestuur.

JAARVERGADERING VERENIGING OUD-EDE

De jaarvergadering van de Vereniging Oud-Ede zal worden gehouden op dinsdag 29 april 1986 in gebouw "Ons Huis". Aan de orde komen de gebruikelijke verslagen van de sekretaris en de penningmeester.

Als verdere punten zullen er o.a. voorstellen worden gedaan om het bestuur uit te breiden met een bestuurslid die binnen het bestuur zal optreden als deskundige in alle zaken aangaande het gebouw.

Verder wordt besproken de uitslag van de onlangs gehouden enquête.

Zo mogelijk zullen aan de hand daarvan voorstellen op tafel komen voor een aantal plannen in de komende jaren. Het bestuur neemt zich daarbij voor om een commissie in te stellen die de voorbereiding op zich neemt van een aantal lezingen.

Enerzijds wordt daarmee beoogt geïnteresseerden in het werk van Oud-Ede daarbij in te schakelen en anderzijds op deze wijze een aantal van onze leden daadwerkelijk te betrekken in de activiteiten van de vereniging.

Na de pauze zal een bekend spreker de aandacht vragen voor een onderwerp, dat de leden zeker zal interesseren. Spreker is de heer W. Harms uit Renkum die ons kleding zal laten zien zoals die in onze omgeving werd gedragen rond 1800.

Het wordt een inleiding, aangevuld met een aantal dia's en met een aantal dames, die deze kleding ook daadwerkelijk zullen showen.

Degenen, die de heer Harms reeds eerder hoorden, weten

dat hij een boeiend spreker is, die ons zeker een fijne avond zal bezorgen.

Men noteer deze avond dan ook vast, want een dergelijke boeiende avond mag u beslist niet missen.

In dit verband kan nog worden meegedeeld dat een deel van de collectie van de heer Harms permanent is tentoongesteld in het bekende Flevohof.

Het bestuur rekent (mede gelet op het tweede gedeelte van de avond) dan ook op een erg grote opkomst van onze leden.

De avond zal beginnen om 19.30 uur.

Het bestuur.

VAN DE PENNINGMEESTER

Tot mijn grote spijt moet ik u mededelen dat door ziekte en tijdgebrek mijnerzijds, het financieel verslag over het jaar 1985 niet op tijd gereed is gekomen om te worden gepubliceerd in De Zandloper.

Wel zal ik er voor zorgen, dat zo spoedig mogelijk een aantal exemplaren voor geïnteresseerde leden in het museum aanwezig is.

Het spreekt voor zich, dat wanneer u omtrent de jaarcijfers vragen heeft, u altijd contact met mij kunt opnemen.

Tj. Hylkema.

TENTOONSTELLING VERSIERDE PAASEIEREN

Onverwachts is als extra tentoonstelling ingelast de Tentoonstelling VERSIERDE PAASEIEREN.

Van 24 maart t/m 13 april zal deze tentoonstelling worden gehouden in het Museum Oud-Ede.

Het Museum is voor deze tentoonstelling geopend van maandag t/m vrijdag tussen 10.00-12.00 en van 14.00-17.00 uur; 2e Paasdag van 14.00-16.30 uur.

Op 12 en 13 april 1986 (Museum Weekend) is het museum geopend van 14.00-16.30 uur.

Bij velen was/is het gebruikelijk om met Pasen eieren te kleuren of te beschilderen. Ook worden er eierzoekwedstrijden gehouden, hetgeen een erg plezierige bezigheid is.

Waar komt dat vandaan?....Waarom met Pasen eieren versieren.....? Waar is dat allemaal begonnen.....?

Allemaal vragen die niet met zekerheid zijn te beantwoorden, omdat de oorsprong ergens in de grijze oudheid verborgen ligt.

Wel staat vast, dat het ei een heel belangrijk symbool was, waaraan een bepaalde kracht werd toegeschreven. Zou de kracht dan nog groter worden als het ei mooier werd gemaakt.....?

Over de gehele wereld was het ei altijd hét symbool voor het nieuwe leven, voor de vruchtbaarheid.

Het gebruik van gekleurde eieren was niet overal gebonden aan de voorjaarsfeesten.

In China wordt de geboorte van een king (vroeger alleen van een zoon) gevierd met versierde eieren; die zouden het kind dan geluk brengen.

In Iran versierde men de eieren ter ere van het nieuwe jaar en in Griekenland worden op de donderdag vóór Pasen de eieren gekleurd.

De eerste versieringen op eieren waren geometrische figuren waarmee men de Zon, Aarde en Hemel aangaf.

Ook andere tekenen zoals die van de vruchtbaarheid, de dag en de nacht, enz. werden als ornament gebruikt.

Dit alles stamt uit de tijd, dat er nog geen geschreven taal bestond.

Later werden er ook motieven uit de natuur verwerkt.

De eenvoudige ornamenten groeiden uit tot ingewikkelde versieringen.

De oude wijze van versieren waarbij het ei werd geaccentueerd en de versiering eigenlijk ondergeschikt was aan de eivorm, dreigt langzamerhand verdrongen te worden door een versiering, die als versiering het doel op zich is. Het versieren met folkloristische motieven is weer een ander aspect.

Tegenwoordig is er een heel scala van mogelijkheden om een ei te versieren. In de Christelijke landen is het sterk gebonden aan het Paasfeest. Nu vindt het echter ook steeds meer ingang om een versierd ei als persoonlijk geschenk te beschouwen.

In Nederland is het versieren van eieren nooit tot een traditie gegroeid. De laatste jaren is echter een toene-

mende belangstelling waar te nemen. In ons land zijn avelen, die een mooie verzameling van deze kunstwerkjes bezitten.

In museum Oud-Ede is van diverse verzamelaars dan ook een keur van deze versierde eieren te zien. Echt iets bijzonders, dat u eigenlijk niet mag missen.

De aanleiding tot deze mooie expositie is de Paaseierenmarkt te Arnhem, welke uitgaat van de Stichting Paaseierenmarkt Nederland.

Voor de 5e maal houdt de stichting deze markt op 15 en 16 maart a.s. in MUsis Sacrum te Arnhem. Daar is deze markt geopend tussen 10.30-17.00 uur.

Ook moet worden vermeld dat de dames van deze stichting hun volle medewerking verlenen bij de komende expositie in Museum Oud-Ede.

J. Diepeveen.

HET BLOEDERF

Wie van de lezers heeft wel eens gehoord van de boerderij "Het Bloederf"? Ik denk bijna niemand.

Toch moet zij hebben bestaan, want in de verpondingsregisters van het gemeentelijk archief komt deze naam herhaaldelijk voor. Het moet een zeer oude boerderij geweest zijn, want de naam wordt reeds vermeld in 1647.

Er woont dan een zekere Weduwe Albert Jansens, maar we weten niet of zij de eigenaresse is; wel is bekend dat zij de belasting betaalde.

Hoe groot de boerderij was en waar ze lag, was aanvankelijk niet bekend.

In 1704 wordt de belasting betaald door ene Albert Jansen, in 1715 door Jan Albertsen en in 1752 door Gijsbert Janssen.

Vervolgens staat in "De Geschiedenis der Neder-Veluwe", op bladzijde 123 van deel 2 vermeld dat Geurt Sels in 1767 "Het Bloederf" koopt dat lag in de buurtschap Veldhuizen. Hier hebben we dus een eigenaar te pakken. In de verpondingsregisters zijn we deze naam echter nergens tegengekomen. Het is zeer waarschijnlijk dat de huurder de belasting betaalde.

In 1779 betaalt Jan Alberts de penningen en van 1780 t/m 1789 betaalt Hermanis Mos voor de boerderij een bedrag

Boerderij "Het Bloederf"

van 23 gulden, 19 stuivers en twee cent.

In 1802 duikt Wouter Dirksen op, die zeer waarschijnlijk ook eigenaar zou zijn.

In de Franse tijd verdwijnt het verpondingsregister en in 1832 komt daarvoor het kadaster in de plaats.

Maar nog steeds weten we dan niet op wiens naam de boerderij staat omdat Wouter Dirksen niet voorkomt in de oorspronkelijke aanwijzende tafel.

Jarenlang hadden we al gezocht en nu kreeg de heer E. Somer van het gemeentelijk archief een voortreffelijk idee; want na nog eens de archieven te hebben doorgesnuffeld vond hij daar in het register van aangenomen geslachtsnamen in de gemeente Ede (1812-1826) tot zijn grote verrassing dat Wouter Dirksen vanaf 1812 Wouter van Roekel zou heten en op hetzelfde adres voorkomt. Op leggerartikel 396 van het kadaster (gevonden via de eerder genoemde oorspronkelijke aanwijzende tafel) vinden we vermeld dat de Weduwe Wouter van Roekel eigena-

resse is van een boerderij, kadastrale gemeente Ede, sectie K-846.

Dit is dus "Het Bloederf" een boerderij met een grootte van 35.11.23 ha, hetgeen een flinke oppervlakte was.

Wouter van Roekel, inmiddels overleden op 8 juni 1827 laat dus de boerderij na aan zijn weduwe. Nadien komt de boerderij in handen van Brandje van Roekel die was getrouwd met Roetert Davelaar. (Brandje was een dochter van Wouter).

In 1886 koopt Wouter Davelaar de boerderij van zijn moeder, Brandje en in 1929 wordt de eigenaar van de boerderij ene Jacobus Jacobszn van Voorst. De grootte van de boerderij bedraagt dan nog 9.74.42 ha.

Laatstgenoemde verkoopt de boerderij in 1941 aan de bouwonderneming H. van de Top (woonde later in de villa "Stompekamp")

De bouwonderneming liet de boerderij meteen afbreken en bouwde op het terrein huizen.

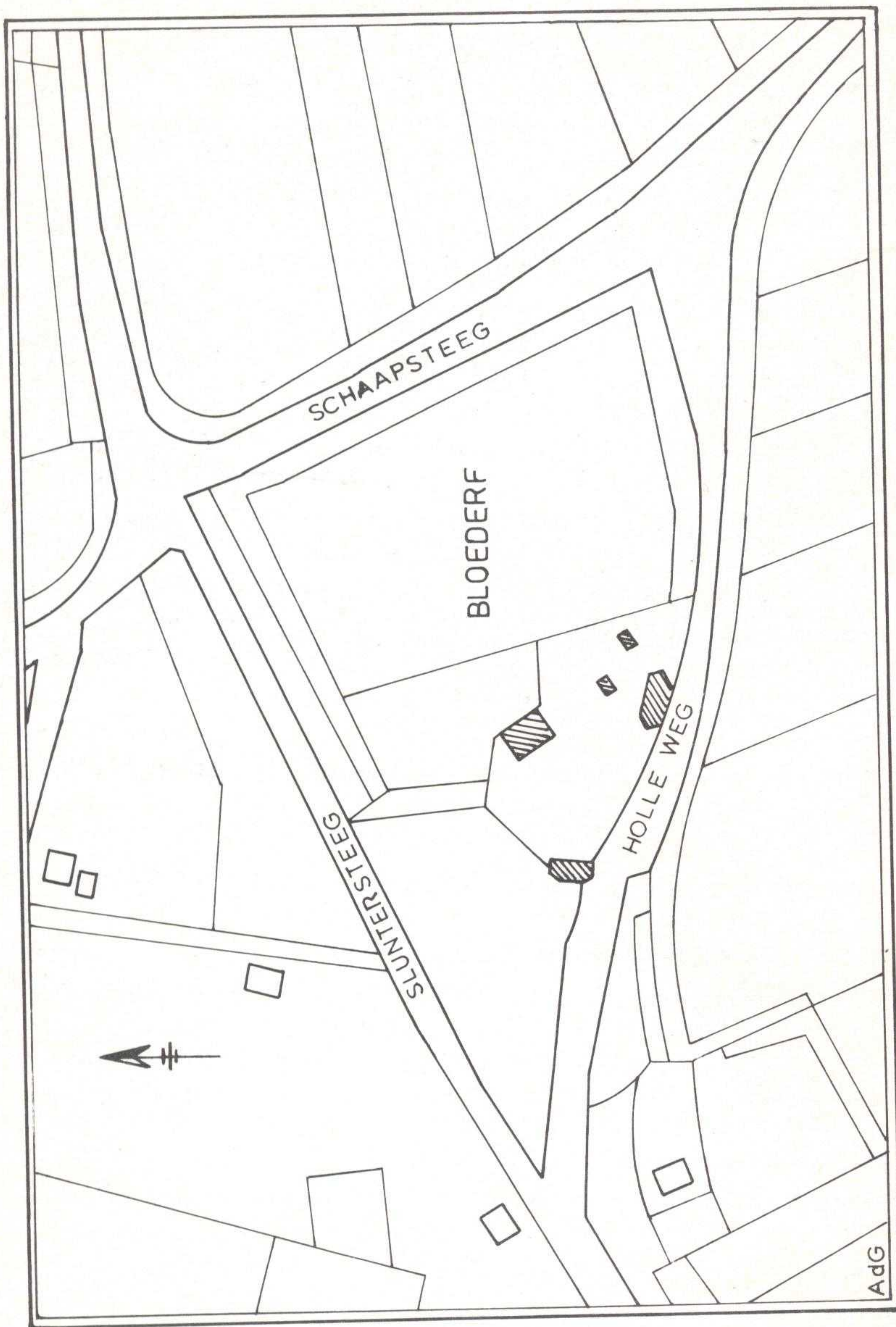
Zoals het kaartje laat zien lag "Het Bloederf" in de driehoek tussen Schaapsweg, Slunterweg en Holleweg.

Naamgeving:

Wat de naam "Het Bloederf" betekend heeft is niet precies bekend. In het dagblad "Trouw" van maandag 28 februari 1983 schrijft Jac. Lelsz dat Winterswijk een Bloedakker heeft. De evangelist Mattheüs (hfdst 27, vers 8) beschrijft dat deze akker werd gekocht van de 30 zilverlingen die Judas na zijn berouw over het verraden van Jezus had teruggebracht naar het Sanhedrin. Het geld mocht van de overpriesters niet in de offerkist, omdat het bloedgeld was. Ze kochten er een stuk land voor en maakten daarvan een begraafplaats voor vreemdelingen. En daarom (zegt Mattheüs) heet dit land de Bloedakker (tot heden nog steeds).

Misschien zit achter de naam Bloedakker en Bloederf een dramatische geschiedenis die in het verleden heeft plaatsgevonden, of is er alleen maar sprake van een bijbelvaste boer, die bij de naamgeving heeft gedacht aan het lijdensverhaal.

G.A. Ossenkoppele

situatieschets voormalige boerderij "Het Bloederf"

TEKENWEDSTRIJD n.a.v. de BRANDWEERTENTOONSTELLING

Tijdens de tentoonstelling "Beroepsbrandweer Ede 40 jaar" werd, teneinde ook het bezoek van de jeugd te stimuleren, voor hen een tekenwedstrijd uitgeschreven.

Dat is een enorm sukses geworden. Niet minder dan 12 schoolklassen hebben deze expositie bezocht en ruim 100 kinderen leverden een meer of minder geslaagd tekenprodukt in. De tekeningen zijn alle een tijd lang in het Museum te bezichtigen geweest.

De kundige jury bestond uit Mevr. Zwaginga (Museumcommissie), dhr Rijsemus (voorzitter Edese Winkeliersvereniging) en dhr Gelderman (commandant van de Brandweer).

Op maandag 13 januari j.l. vond de beoordeling plaats, verdeeld naar leeftijdsgroepen van vier tot twaalf jaar. Onder grote belangstelling van ouders, verdere familie en onderwijzend personeel werden op woensdag 22 januari dan eindelijk de prijzen uitgedeeld.

Dank zij een goede aanvulling door de Edese Winkeliersvereniging had Museum Oud-Ede zelf gezorgd voor de nodige prijsjes.

Niet minder dan 23 kinderen konden een prijs in ontvangst nemen.

Het zou te ver voeren om hier alle namen te vermelden, trouwend de plaatselijke pers heeft hiervan al uitgebreid melding gemaakt.

Vast staat dat een dergelijke opzet zeker voor herhaling vatbaar is.

In het vorige nummer van De Zandloper stond een advertentie, waarin werd gevraagd om een redelijk goede stofzuiger en een gasstel, beide zaken voor de huishoudelijke diensten in het Museum.

Dank zij een zeer snelle reactie van enkele leden van de vereniging Oud-Ede is inmiddels in de gestelde vraag voorzien.

Hiervoor onze HARTELIJKE DANK!

Jan Diepeveen.

VOOR BELANGSTELLENDE

De Stichting PRENTENKABINET verzoekt ons om opname van het volgende artikel:

In het Prentenkabinet, Pastoorstraat 6 te Arnhem wordt van 26 februari tot 26 april 1986 een tentoonstelling gehouden onder de titel:

"Topografische prenten en vrije grafiek in en om Arnhem, van 1600 tot heden".

De openingetijden van het Prentenkabinet zijn:

di t/m do van 12.30 tot 17.30 uur en

vr en za van 10.00 tot 17.00 uur.

De tentoonstelling omvat honderden prenten en kaarten over de meest uiteenlopende onderwerpen.

De toegang is vrij en de prenten kunnen ter plaatse worden gekocht.

OOK DITMAAL KUNNEN WE WEER EEN TIENTAL NIEUWE LEDEN VERWELKOMEN

A. Brinkman, Postbus 140 te Bennekom;

Mw H. Gerritsen, Bunschoterweg 51 te Ede;

J. Leonhardt, J.W. Frisolaan 2 te Ede;

M. Pol, Verl. Maanderweg 59 te Ede;

H. Renken, Markiezenhof 62 te Ede;

J.J. Speelziek, Bleriotstraat 20 te Teuge;

H.J. van Veldhuizen, Lunterseweg 29 te Ede;

H. Wasseur, Sweelincklaan 51 te Ede;

W. de Wilde, Gerard Doustraat 95 te Ede;

Mw A. Zonneveld, St Hubertus 189 te Ede.

LEZING OVER DE BIJENTEELT.

De gehouden lezing over de Bijenteelt in Ede door de jaren heen, heeft minder bezoekers opgeleverd dan we hadden gehoopt en verwacht. Het zou best kunnen zijn dat, vooral voor ouderen onder ons, het vervoersprobleem hierbij een rol heeft gespeeld.

Als dat zo is, zou u misschien bij een volgende gelegenheid eens kunnen proberen om een autobezitter onder uw familie of vrienden warm te krijgen voor het onderwerp.

Wie weet levert het dan ook nog een nieuw lid op voor de Vereniging Oud-Ede?

En als het echt niet mocht lukken, belt u dan even naar het Museum. Voor het ophalen en thuisbrengen van een beperkt aantal "liefhebbers" kan altijd wel worden gezorgd.

Museum-commissie.

Boeren en fabrieksarbeiders - een sociografie van de gemeente Ede

Dr. H.J. van Eck

Aan het eind van de twintiger jaren kwam ik voor het eerst in kontakt met Ede. Ik was toen, nadat ik in 1928 doctoraal examen sociale geografie aan de universiteit van Amsterdam had gedaan, leraar aan de HBS aldaar.

De Edese samenleving was in die tijd nogal in beweging. De ENKA had er zich gevestigd, wat tal van veranderingen met zich meebracht. Dat was voor mij een reden een studie van dit gebied te maken, een sociografie te schrijven, die als academisch proefschrift kon dienen. Een sociografie was in die tijd een beschrijving van een samenleving en het nagaan van factoren, die invloed hadden gehad op de ontwikkeling daarvan. In de jaren "33-"37 hield ik hier vele gesprekken met talloze mensen en bestudeerde alle lectuur, die op deze streek betrekking had, die ik bemachtigen kon. In 1938 werd deze studie voltooid. De Edesche Courant besteedde er veel aandacht aan en publiceerde er een reeks artikelen over, waardoor velen er kennis van konden nemen. Het boek bestaat uit de hoofdstukken: I Het geografisch milieu (bodem, afwatering, nederzettingen, verkeer); II De bestaansmiddelen (oud- en nieuw boerenbedrijf, ENKA, vreemdelingenverkeer); III De bevolking (oudste bewoners, groeperingen, buurtleven, samenstelling en groei der bevolking, ontwikkeling en zedelijkheid).

De gemeente Ede strekt zich uit over een deel van de Gelderse Vallei, een laag, grotendeels moerassig gebied, waar-

in ruggen met dekzand en humus voorkomen, een laagterras, waarop de dorpen met de akkers ontstonden en een hoogterras met de stuwwal, die zich verder naar het oosten uitstrekt. De vallei, met uitzondering van de hogere ruggen, bv Nederwoud, was lang onbewoonbaar. Tot in de twintigste eeuw gaf de afwatering er moeilijkheden. De oudste bevolking leefde op het hoogterras. Daar vinden we oude werktuigen, aardewerk en grafheuvels uit het Neolithicum. De bevolking, die hier in de Romeinse tijd leefde, zal waarschijnlijk Saksisch geweest zijn. De oorspronkelijke vorm van het dorp Ede, met een open ruimte (brink) in het midden, zou daarop kunnen wijzen. Later kwamen de Franken, die hier lang de heersers waren. Toen de grotere eenheden (graafschappen etc) gevormd werden, werd Ede, dat op de grens van Utrecht en Gelre kwam te liggen, een deel van het hertogdom Gelre. De nederzettingen lagen buiten het grotere verkeer. In de vijftiende eeuw begon men zich ook in de lagere gebieden te vestigen. De vrije bevolking hier kwam in zekere horigheid ten aanzien van de Frankische adel te verkeren, maar er waren hier niet veel kastelen en kloosters; aan de Utrechtse zijde was dit heel anders. Er was in die tijd een belangrijk verschil tussen het westen en dit gebied. In het oosten, zo ook te Ede, bleef de buurtschap, die door de boeren zelf bestuurd werd, belangrijk. Deze beheerde de gemeenschappelijke gronden, de wegen, de afwatering, de wildwal. Iedereen moest daarvoor arbeid verrichten. De buurt had als de wetgevende macht de buurtspraak. Deze koos de buurtmeesters, die de uitvoerende macht vormden. Alleen bij kwesties tussen de buurten en andere overtredingen trad de schout of landrichter op, benoemd door de hertog van Gelre. Het Ambt Ede bleef veraf voor de mensen, de buurtschap dichtbij. Naast de buurtschap nam de kerk een belangrijke plaats in. Na 1590 was de kerk hervormd en nam steeds een zelfstandige positie in. De kerkeraad benoemde de predikant, in veel streken gebeurde dit door de adel. De kerk oefende invloed uit op de

zedelijkheid en zorgde voor de armen en het onderwijs. De landbouw werd bedreven op de akkers op het laagterras, men hield vee op het weiland in de lagere delen en schapen op de hei in de hogere delen. Het leverde een karig bestaan op. Eeuwenlang veranderde er maar weinig en bleef het een boerensamenleving (behalve wat later in Gelders Veenendaal). Het gebied lag buiten het grote verkeer. Er was geen echte maatschappelijke elite. Het aantal inwoners was gering. We beschikken niet over veel cijfers, alleen uit de zestiende eeuw weten we het aantal woningen in het kerspel Ede (omstreeks 1570: 232 woningen = ca 1500 inwoners). In 1800 bedroeg het aantal inwoners $\pm$ 5000. In de negentiende eeuw groeide de bevolking sterker, vestigden zich meer mensen in de dorpen en kwamen de eerste villabewoners, zodat Ede in 1900 ca 14.500 inwoners telde.

Eind negentiende en begin twintigste eeuw veranderde er veel. Het garnizoen vestigde zich, waar een 400 personen werkzaam waren, en er kwamen grote veranderingen in de landbouw, wat tot een aanmerkelijke toename van het aantal boeren leidde. De buurtgronden werden verdeeld en veel heide en andere woeste grond ontgonnen. Heel veel mensen waren tegen een verdeling, er was onenigheid tussen de grotere en kleinere boeren over de wijze van verdeling, maar de Markenwet van 1886 schiep de mogelijkheid ertoe. Het betekende het einde van het traditionele boerenbedrijf, dat gebaseerd was op de schapenhouderij. Dit was vooral het werk van een aantal intellectuelen van buiten, o.a. de notaris in Lunteren. Deze bevorderden ook het stichten van aankoopcoöperaties (kunstmest) en een zuivelfabriek. Dat ging alles vrij snel. Misschien speelde hierbij een rol, dat men hier een collectiviteit vormde en eerder leiding aanvaardde, dan de individualistische boeren in Holland en ook wel in Friesland. Er kwamen ook landbouwcursussen, gegeven door onderwijzers van de lagere scholen. Het had een grote stijging van de opbrengst tot gevolg, werk voor steeds meer mensen op een kleinere oppervlakte en verdeling van

boerderijen.

Zeer grote veranderingen kwamen er door de vestiging van de ENKA in 1922. Er kwam een groot aantal mensen van buiten naar Ede in heel korte tijd en er ontstond o.a. een geheel nieuwe wijk in Ede-Zuid. De samenstelling van de bevolking veranderde sterk. Waarom vestigde deze fabriek zich hier? Gewoonlijk speelden daarbij een rol: goedkope grond, goede aan- en afvoerwegen, water en vooral de aanwezigheid van voldoende, liefst goedkope arbeidskrachten. Het bleek al spoedig, dat het helemaal niet zo gunstig was gesteld met verschillende van die factoren, maar toen had de vestiging al plaats gehad. Het ergste was wel, dat er niet genoeg arbeidskrachten waren en vrijwel geen geschoolde. Dit heeft de fabriek zeer veel gekost. Het aantal mensen, dat er werkte, groeide in korte tijd tot 5400. De industrie kon dit echter dragen, omdat men de eerste tijd zeer grote winsten maakte. Men deed heel veel voor het personeel en werkte mee aan woningbouw, stichtte een internaat voor meisjes, organiseerde busvervoer, zorgde voor recreatie (Reehorst). Er heerste een soort patriarchaal stelsel. Van vakverenigingen moest men niet veel hebben. De directie zorgde voor de mensen. In de jaren '30 veranderde de toestand heel snel. De crisis sloeg toe. Het personeel werd verminderd tot een derde. In Ede nam de werkloosheid sterk toe. Toch heeft de vestiging blijvende gevolgen gehad, economisch en sociaal.

Groei van de bevolking

	<u>1839</u>	<u>1920</u>	<u>1930</u>	<u>1935</u>
Ede	100	266	368	402
Nederland	100	240	276	296

De sprong, die hier plaats vond met name in de periode "20-"30 en daarna tot 1935 is duidelijk.

In deze jaren was er nog een aanmerkelijk verschil tussen de buurten. Ik heb beschreven een boeren- en een nieuwe

arbeidersbuurt. Hoewel de buurtschappen al lang hun functies verloren hadden, was er in de eerste nog een speciaal levenspatroon (burenhulp, werk vnl agrarisch, kerkelijke gezindte Nederlands Hervormd -Bennekom uitgezonderd-, politieke voorkeur CHU of SGP, sterke sociale controle). Heel weinig kinderen leerden "verder", landbouwonderwijs daargelaten. In de tweede buurt woonden mensen van allerlei komaf, behorend tot verschillende kerken of onkerkelijk, er volgden meer kinderen voortgezet onderwijs, men stemde op allerlei partijen, maar relatief veel SDAP. In deze jaren groeide de middenstand ook sterk. De meeste middenstanders in Ede kwamen van buiten, slechts 2% was ter plaatse geboren. In de kleine dorpen was dat anders, te Lunteren was dit percentage 64. Politiek kreeg korte tijd de NSB ook nogal invloed. In 1935 had zij de voorkeur van 8% van de bevolking. De meeste steun vond deze partij onder bepaalde groepen middenstanders en militairen, niet onder arbeiders en boeren.

In een halve eeuw veranderde het groepsleven in belangrijke mate en de buurteenheid ging ten dele verloren. De verschillen werden groter. Scherp waren deze echter niet. Dit kwam o.a. doordat er geen groot verschil in welvaart was, zomin tussen de boeren onderling, als tussen deze en de arbeiders. In sommige opzichten was de crisis hier minder erg dan in andere delen van het land, omdat velen enige grond bezaten en soms half boer waren. De reactie op de slechte omstandigheden bestond hoofdzakelijk uit mopperen, bij de boeren vooral op de ambtenaren en de regering. In het algemeen was men hier niet heftig en kwam men niet gauw in beweging.

De nieuwe inwoners pasten zich nogal aan bij de hier heersende gewoonten en moraal. Bij de boeren vond men veel eigenschappen, die men ook bij boeren elders aantrof, sterke secundaire functie, niet snel reageren, zuinig. Langdurige veten kwamen nogal veel voor. De emotionaliteit scheen niet sterk, omdat de mensen hun emoties niet licht lieten blijken. De intelligentie was moeilijk te beoordelen, omdat de

ene groep niet dezelfde kansen had gekregen als de andere. Het aantal intellectuelen was gering, vooral in de kerkelijke groepen. Een klein aantal vrijzinnigen deed hier aanvankelijk veel goeds voor de landbouw en het peil van ontwikkeling, maar had later niet veel invloed meer. De bevolking is wel in staat geweest om te volgen en over te nemen, in tegenstelling tot de Wageningse boerenbevolking. Bijzondere persoonlijkheden heeft de Edese bevolking vrijwel niet voortgebracht. Een onderzoek, ingesteld door "Oud Ede" had tot resultaat, dat er in de 15^e eeuw een filoloog van enige bekendheid, in de 17^e eeuw een hoogleraar in Harderwijk en in de 18^e eeuw een stadsapotheker te Amsterdam gevonden werd. Om iets tot stand te brengen is het nodig, dat men zich niet te sterk opsluit in eigen kring, zoals sommige groepen dat doen. Moge de bevolking van Ede, die reeds zo lang zich zelf bestuurt, zich steeds bewust zijn van het in haar wapen vervatte symbool (vrijheidsbeeld)!

Tenslotte wil ik nog een opmerking maken, die niet alleen slaat op de periode tot 1938, maar ook op die erna.

Een van de meest opvallende verschijnselen in dit gebied is de enorme bevolkingsgroei. Van 1600 tot 1800 een toename met 3000, van 1800 tot 1900 met 10.000, maar van 1900 tot 1985 met ruim 70.000 inwoners. Velen juichten dat toe en hadden bewondering voor de ontwikkeling hier. Ik herinner me, dat ik ook wel respekt had voor die boeren hier, die op een steeds kleiner oppervlak een bestaan opbouwden, waardoor hun aantal sterk groeide. Nu, een halve eeuw later -sommigen zagen dit al heel duidelijk vijftientig jaar geleden- zien we de keerzijde van de medaille: steeds meer bebouwing, wegen, aantasting van het landschap, de bio-industrie, vervuiling van bodem, water en lucht. Het is te hopen, dat iedereen nu inziet, dat dit alles onherstelbare schade veroorzaakt. We moeten ons bewust zijn van onze plicht de aarde leefbaar te houden, of zoals anderen het formuleren, van ons rentmeesterschap ten aanzien van de schepping.

GLASSCHADE HERSTELLEN

JANSEN v/h de NOOY bellen

Telefoon: 16308

tevens verkoop en plaatsing van alle soorten glas.

SPIEGELS en GESLEPEN GLASPLATEN

ISOLATIEGLAS van THERMOPANE - POLYGLAS

of aluminium voorzetramen.

GLASHERSTEL JANSEN v/h de NOOY

Bettekamp 13 EDE Telefoon: 16308

SCHILDERSBEDRIJF de NOOY

voor alle onderhoudswerken, zowel binnen- als
buitenwerk, sauswerk, sierpleister, sigmulto, behangwerk
en andere schilderswerkzaamheden.

voor informatie

naar:

JANSEN

Bettekamp 13 EDE

Telefoon: 16308

**wel eens
iets verzekerd
bij de bank met de**

goed hè !

**gelders - utrechtse
spaarbank**

ede, bennekom, lunteren, wekerom en otterlo